

Фонд фотографій: загальна характеристика і принципи систематизації

Алла Ільницька

*завідувач сектору вивчення творів образотворчого мистецтва та експозиційної роботи відділу наукового дослідження творів образотворчого і музичного мистецтва
Відділення «Палац мистецтв ім. Тетяни та Омеляна Антоновичів»
ЛННБУ ім. В. Стефаника*

У статті розглянуто історію розвитку фотографії та подана загальна характеристика фонду фотографій Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Охарактеризовані фотоматеріали колишнього музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові, бібліотеки Народного Дому у Львові, Оссолінеуму та інших установ як складові фонду фотографій Відділення. Запропоновано структуру наукової систематизації фонду фотографій.

Ключові слова: *фотографія, історія розвитку фотографії, фотомайстерні, західноукраїнські фотографи, колекції фотографій, систематизація фонду фотографій.*

We recall the history of the photography and present general description of the photography collection in the department «Tetiana and Omelyan Antonovych Palace of Art» of Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library. The following constituents of this collection are characterized: photographs from the former museum of Shevchenko Scientific Society in Lviv, from the Library of the Institute «People's House» in Lviv, Ossolineum collection and from other sources. We suggest the principles of scientific systematization of this photography collection.

Keywords: *photography, history of photography, photo studios, Western Ukrainian photographers, photography collections, systematisation of photography collections.*

В статтє раскрыта история развития фотографии и дана общая характеристика фонда фотографий Отделения «Дворец искусств имени Татьяны и Омеляна Антоновичей» Львовской национальной научной библиотеки Украины имени В. Стефаника. Охарактеризованы фотоматериалы бывших музея Научного общества имени Шевченко во Львове,

библиотеки Народного Дома во Львове, Оссолинеума и других учреждений как составные части фонда фотографий отделения. Предложена структура научной систематизации фонда фотографий.

Ключевые слова: *фотография, история развития фотографии, фотоателье, западноукраинские фотографии, коллекции фотографий, систематизация фонда фотографий.*

«Фотографічне мистецтво в сьогоднішньому своєму вигляді, — це творчість людини, яка за допомогою новітньої машини й засобів дає вияв своїм почуттям, своїй індивідуальності» [4, с. 49]. Ці слова видатного українського фотомитця Юліана Дороша, сказані на початках ХХ ст., ми сприймаємо на початку ХХІ ст. так, ніби сказані тепер. Фотографія зайняла в нашому житті свою вагому нішу, оскільки вона характеризує різні аспекти суспільного життя: документ часу, пам'ять поколінь, інформаційний засіб, досягнення науки й техніки (аерофотозйомка, кіно, рентгенівський знімок тощо), свідчення майстерності фотографа (мистецьке фото).

Фотографія — світлопис, мистецтво отримувати і зафіксувати зображення предметів, користуючись хімічною дією світлових променів. Таке універсальне визначення фотографії на початку минулого століття подає «Малый энциклопедический словарь» Ф. А. Брокгауза і И. А. Ефрона [15, с. 1906].

Енциклопедичні словники пізніших часів більш детально характеризують фотографію. «Большая советская энциклопедия» (1977), наприклад, дає таке тлумачення: фотографія — це сукупність методів отримання стабільних у часі зображень предметів та оптичних сигналів на світлочутливих шарах шляхом фіксації фотохімічних чи фотофізичних змін, які виникають у світлочутливих шарах під дією випромінювання, яке виходить від об'єкта фотографії чи яке об'єкт відображає [3].

Проте, це технічна характеристика фотографії, яка не відносить її до якоїсь галузі знань. Докладніше визначення подає УРЕ (1985): «Фотографія — одержання фотозображень (фотографій) об'єктів знімання на фотографічних матеріалах; галузь науки, техніки і мистецтва. Ґрунтується на здатності світла утворювати в світлочутливому шарі фотоматеріалу, вміщеного у фотографічний апарат, приховане фотографічне зображення, яке

після хіміко-фотографічної обробки перетворюється на видиме зображення — спочатку негатив, а потім позитив, або фотовідбиток. Розрізняють фотографію чорно-білу (точніше монохромну) і кольорову фотографію; статичну та динамічну (або кінематографію); площинну (звичайну) і об'ємну (стереоскопічну)» [22].

Але й воно не всеоб'ємне. Претендувати на таке визначення може «Советский энциклопедический словарь» (1982). Тут і технічна характеристика (хімічна дія світлових променів) і трактування фотографії як певного виду мистецтва. Фотографія (від *фото...* і *... графія*), теорія і методи отримання видимого зображення об'єктів на світлочутливих фотографічних матеріалах. Розрізняють фотографію чорно-білу і кольорову, художню і науково-технічну (аерофотографію, мікрофотографію, рентгенівську, інфрачервону) та ін. Основоположники фотографії — винахідники Л. Ж. М. Дагер і Ж. Н. Ньєпс (1839, Франція) та У. Г. Ф. Тальбот (1840–1841, Великобританія). Кольорові фотозображення уперше отримав Л. Дюко дю Орон (1868–1869, Франція) [21].

Американський дослідник Пітер Поллак у книзі «З історії фотографії» [20] прослідковує шлях виникнення фотографії від самих початків. Він зазначає, що хімічна передісторія фотографії почалася ще в глибоку давнину, а оптична передісторія налічує приблизно тисячу років. Арабський математик X ст. Ал-Хазен з Басри винайшов камеру-обскуру. У 1604 р. Йоганн Кеплер визначив фізичні й математичні закони відображення дзеркал, а в 1611 р. розробив теорію лінз. У 1609 р. Галілео Галілей винайшов складний телескоп.

Йоган Цан створив у 1685 р. рефлекторний тип камери-обскури.

Перше практичне застосування досліджень, накопичених до XIX ст. про світлочутливі властивості різних матеріалів, належить англійцеві Т. Веджвуду, який у 1802 р. опублікував опис способу отримання фотографічних зображень на папері та шкірі, насичених розчином азотнокислого срібла. Але зафіксувати ці зображення йому не вдалося [2].

Жозеф Нісефор Ньєпс з Франції був першою людиною, яка успішно отримала зображення за допомогою сонця. У 1827 р. він представив свою доповідь Королівському товариству у Лондоні (Академія наук в Англії), але не описав процесу, тому

Королівське товариство не прийняло винаходу Ж. Н. Ньєпса. Але його можна вважати першим у світі фотографом, який створив фотографію в камері-обскурі і винайшов діафрагму для виправлення дефектів, які він спостерігав при відкритих лінзах. І найголовніше — він зробив зображення тривким. Перша у світі фотографія датується 1826 р. Вона зроблена Ж. Н. Ньєпсом на сплаві олова зі свинцем.

Луї-Жак-Ман де Дагер (1787–1851) зробив усе, щоб винахід Ж. Н. Ньєпса втілити в життя. Але він використовував хімічні елементи, невідомі попереднику. Після одинадцяти років експериментів Л. Ж. М. Дагер заявив про свій винахід — це було у 1839 р. [20].

Отже, винахід фотографії датується 1839 р., коли був опублікований і набув розповсюдження винайдений у Франції Л. Ж. М. Дагером перший технічно опрацьований фотографічний процес, названий дагеротипією.

У 1841 р. англійський учений У. Г. Ф. Тальбот винайшов калотипію. У калотипії вперше був реалізований двохступеневий негативно-позитивний процес, який давав можливість розмножувати фотографічні кадри, та застосовано хімічне проявлення, яке обумовило створення фотографічних матеріалів високої світлочутливості. Тому калотипія є прообразом сучасної фотографії.

У 1861 р. англійський фізик Дж. Максвелл запропонував принцип поділу кольору як основи для кольорової фотографії. До 30-х рр. XX ст. фотографія була майже виключно чорно-білою, в якій зображення створювало металеве срібло високого ступеня роздільності. З часом широкого розповсюдження набула кольорова фотографія [2].

У 70-ті рр. XX ст. з'являються перші цифрові камери. Цифрова фотографія — це фотографія, результатом якої є зображення у вигляді цифрових даних (файлу), а замість світлочутливого матеріалу застосовується електронний пристрій — матриця. Зображення, представлене у цифровому вигляді, потребує подальшої обробки на комп'ютері (або на іншій цифровій техніці), тому цифрову фотографію часто відносять до сфери інформаційних технологій.

Таким чином фотографія стає невід'ємною частиною життя людини. Фотографічний процес постійно вдосконалюється завдяки новим винаходам учених і фотографів. Вона захоплює все

ширші сфери людської життєдіяльності. Завдяки технічному прогресу можемо говорити не лише про фотографічне ремесло, а й про фотографічне мистецтво.

У Львові фотографія як ремесло та як мистецтво, які формують естетичну та суспільну свідомість, укорінилася близько середини XIX ст. На початку 50-х рр. XIX ст. у Львові з'явилися перші фотоательє і перші видові фото. Найдавніші зображення із видами визначних тогочасних споруд у Львові (1860–1870), що збереглися донині в музейних і приватних збірках, належать об'єктиву відомого професійного фотографа Юзефа Едера (1831–1903; був власником фотоательє в Закопаному, Коломиї, Львові, Станіславові (тепер Івано-Франківськ); документував промислово-сільськогосподарську виставку у Львові 1877 р.; фотографував Львів, Перемишль, Краків і міста, які знаходилися вздовж залізної дороги з Кракова до Львова; створив широкоформатну панораму Львова, а також низку етнографічних фотографій [27]). Про це йдеться у книзі «Львів на фотографії» І. Котлобулатової [9].

Шлях розвитку української фотографії доволі докладно окреслив Олекса Балицький — один із засновників Українського Фотографічного Товариства (1930–1939) у Львові. Першими українськими фотографами на західноукраїнських землях під кінець XIX ст. були: А. Карп'юк, В. Шухевич (у Львові), С. Дмоховський, Є. Любович (у Перемишлі), Ф. Величко (в Станіславові) [5]. Ама-торська фотографія одержала розвиток під час Першої світової війни. Фото січових стрільців з фронту представила «Артистична Горстка УСС» у Відні в 1916 р. (фотографії належали переважно І. Іванцю та М. Угріну-Безгрішному). У 1918 р. виставка стрілецьких фотографій експонувалась у Львові в Національному музеї (тепер Національний музей у Львові ім. Андрея Шептицького). Перший український «Фотографічний Гурток» виник у 1920 р. під головуванням О. Балицького [1].

1930 р. у Львові постало Українське Фотографічне Товариство (УФОТО) з філіями в Станіславові й Тернополі, ініціатором і головою якого був С. Дмоховський. Товариство мало власний будинок, фотомайстерню та бібліотеку, влаштовувало щомісячні внутрішні виставки і щорічні репрезентативні. У 1932 р. Товариство організувало виставку «Львів у світліні». Члени Товариства

брали участь у виставках в Чикаго (1933), Всеслов'янській мистецькій фотовиставці у Загребі (1935) [5]. Упродовж 1933–1939 рр. УФОТО видавало у Львові журнал «Світло й Тінь» (гол. ред. О. Мох, С. Щурат) — унікальне і єдине періодичне видання такого типу на західноукраїнських теренах, присвячене мистецьким і технічним справам фото. На сторінках часопису знаходимо цінну й рідкісну інформацію про стан і розвиток мистецтва фотографії не лише на західних землях, але й в радянській Україні та за кордоном. Тут розгортається й дискусія з питання — чи можна визнавати фотографію видом мистецтва. Цікаві й оригінальні міркування з цього приводу наводить відомий львівський фотограф Юліан Дорош у статті «Творчість у фотомистецтві». Автор заперечує твердження, що фотографія — це лише ремесло. І як приклад: долото в руках столяра — це в першу чергу ремісницьке знаряддя, хоча те саме долото в руках скульптора — це засіб для мистецької творчості. «Про мистецтво в людини рішає виключно відношення її практичності до уяви й, який з цих моментів переважає, — такої закраски набирає вся людська праця» [4, с. 49]. Творчість перетворює фотографію на мистецьку фотокартину. «Природа, відтворення її в картині й психічне відношення до твору, — це три головні елементи, без яких немає фотомистецтва. Якщо мистець фотографік зуміє зручно підхопити ці елементи та вміло їх пов'язати, — виходить твір, що ми його назвемо — мистецькою фотокартинною» [4, с. 50]. Через багато десятиліть до цієї ж теми повертається сучасний майстер фотомистецтва Василь Пилип'юк у фундаментальному дослідженні «Українська художня фотографія: етапи становлення та мистецькі засади розвитку». Розкриваючи історію розвитку української професійно-мистецької фотографії, автор осмислює естетичну природу художньої фотографії: «Усебічне вивчення сутності фотографії, теоретичне узагальнення історичного досвіду дають підстави говорити про естетичний аспект фотографії на двох рівнях. Перший — це естетичні якості фотографії взагалі, професійні якості світлини, аналогічно до того, як ми говоримо про майстерно виготовлену річ. Другий — це специфічна внутрішня якість, художня цінність фотографії. Це така якість фотографії, яку важко формально описати. Насамперед — це вміння побачити в життя те, чого не бачить ніхто інший. Це має бути

художнє бачення реальної дійсності, яка містить елемент творчої уяви, здатної викликати естетичні емоції, йдеться не просто про творче мислення, а творчу фантазію. Адже світлина за своєю природою — найдокументальніша з усіх видів мистецтв» [19, с. 134].

Від самого початку свого існування фотографія викликає великий інтерес у суспільстві. Як засіб документування (фіксації осіб, подій тощо) світлини стають престижним предметом домашніх колекцій заможних людей, а пізніше й ширшого загалу. Фотографія, як документ епохи, починає цікавити й бібліографів. Створюються великі збірки фотоматеріалів у бібліотеках товариств, громадських і церковних організацій, монастирів. Завдяки цьому до нас дійшла велика кількість давніх фотографій, які є неоціненним інформаційним джерелом для досліджень у різних галузях науки.

У фондах Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеяна Антоновичів» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника зберігається великий масив фотоматеріалів: фотографії, негативи на склі, негативи на плівці (понад 80 тис. одиниць збереження), який склали збірки колишніх музею Наукового товариства імені Шевченка у Львові, бібліотеки інституту «Рускій народный домъ» у Львові, Оссолінеуму, Василянського монастиря, Інституту класичної археології Університету Яна Казимира у Львові та інших бібліотек, фонди яких увійшли в 1940 р. до складу академічної бібліотеки у Львові. Про це свідчать печатки та інвентарні номери на фотоматеріалах названих вище закладів. Серед усього масиву фотоматеріалів особливу цінність мають ті фотографії, а особливо негативи на склі, які відтворюють твори мистецтва та архітектурні пам'ятки, що вже не існують.

Хронологічні межі фонду фотографій: середина XIX ст. — до наших днів. Світлини здебільшого чорно-білі, лише незначна частка виконана в кольорі.

Збірка музею Наукового товариства імені Шевченка — це головним чином фотопортрети та групові фотографії видатних діячів української культури, як-от: фотопортрети Миколи Лисенка (Eulenstein Photograph Leipzig, 1869), Пантелеймона Куліша (Zakład fotograficzny Karola Beyera w Warszawie, [60–70 pp. XIX ст.]), Гната Хоткевича (зі збірки В. Дорошенка, дар 14.03.1913 р.

для Музею НТШ), Олександра Кониського (майстерня фотографа Г. Лазовського, Київ, 1899), Олександра Барвінського (фотоательє Maria, Lwów–Krynica, 1904), української делегації на VII міжнародному конгресі істориків у Варшаві 20-24.08.1933 р.: М. Кордуба, Д. Дорошенко, М. Чубатий, В. Щербаківський, Я. Пастернак, І. Свенціцький, о. Й. Скрутень (Pracownia fotograficzna J. Różewicz, Варшава, 1933 р.) та ін., а також унікальні краєзнавчі фотоматеріали, зокрема духовна семінарія і дім гетьмана І. Мазепи в Чернігові (фотограф Р. А. Чарнецькій), будівництво залізної дороги на лінії Стрий–Станіславів (Fot. E. Trzemeski Lwów, [60–70 pp. XIX ст.]), склад Народної Торгівлі в Самборі (Zakład artystyczno fotograficzny Elwira w Samborze, [поч. XX ст.]), родинна хата голови НТШ докт. Р. Левицького в Тернополі біля «Мищанського Братства» та ін. Особливе місце серед фотографій колишньої збірки НТШ займають відображення подій Першої світової війни, зокрема участь у бойових діях українських підрозділів. У фондах Відділення зберігаються фотоальбоми та фотолістівки, присвячені цим подіям. Надзвичайно вагомою і цікавою є збірка фотографій, присвячена діяльності українських театрів: Народний театр Товариства «Руська бесіда», Український незалежний театр, Театр під управою Леся Курбаса, «Тернопільські театральні вечори», Український народний театр ім. І. Тобілевича, Український народний театр ім. М. Садовського, Гуцульський театр Гната Хоткевича, а також чисельних самодіяльних театрів. Це індивідуальні та групові фотопортрети акторів, а також окремі сцени з вистав у постановці цих театрів, наприклад фотопортрети Івана Біберовича (E. Trzemeski Fotograf we Lwowie Hotel Europejski, [70–80 pp. XIX ст.]), Олени Гембіцької (Zakład artystyczno fotograficzny Władysław Drożdżewicz, Sambor, “Maryla” [поч. XX ст.]), Фільомени Лопатинської (Zakład artystyczno fotograficzny Oskara Morawetza w Przemyślu, [поч. XX ст.]), Олександра Носалеви́ча (Photographische Kunstanstalt Ludwig Gutmann Wien, [кін. XIX ст.]), Катерини Рубчакової (Zakład artystyczno fotograficzny art. Malarza i Fotografa Eugeniusza Jurkiewicza w Przemyślu, [кін. XIX — поч. XX ст.]), групи артистів театру «Тернопільські театральні вечори» (W. Laub, Tarnopol, 1917), артистів українського театру (Петровичева, Стефанович, Юрчакова, Юрчак, Вишинська, Леонтович, Стефановичева, Ніжанковський)

при коломийці (Dawid Haber, Kalusz, [кін. XIX — поч. XX ст.]) та ін. Не менш цікавими є світлини хорових колективів: «Львівський Боян», «Бандурист», «Буковинський кобзар», «Українська капела» під управою О. Кошиця, Капела бандуристів Василя Ємеця. До Відділення надійшла лише частина фотографій та негативів з колишньої бібліотеки та музею НТШ, але її можна вважати найвагомішою і найціннішою частиною фонду.

Збірка фотографій колишньої бібліотеки інституту «Русській народний домъ» у Львові налічує близько тисячі одиниць збереження, виконаних наприкінці XIX — на початку XX ст., і представляє переважно фотопортрети видатних діячів, зокрема Тараса Шевченка (б. м. р.), Миколи Костомарова (фотографія художника В. Купріянова, С.-Петербург, [кін. XIX ст.]), Юрія Федьковича (фотоательє Лет і Дуткевич, Відень, [кін. XIX ст.]), членів правління Народного Дому у Львові (Zakład fotograficzny Józefa Edera we Lwowie, 1872 р.) та ін., а також чудову збірку видів міст і місцевостей (Берлін, Кам'янець-Подільський, Київ, Львів, Ніцца, Піза, Санкт-Петербург, Тернопіль, Флоренція, Чернівці). Велика частина фотографій з цієї збірки не ідентифікована.

У відділенні зберігається колишній фотографічний фонд Оссолінеуму. Це переважно портрети польських і західноєвропейських визначних осіб, серед яких варто назвати портрети Адама Міцкевича (Zakład fotograficzny K. Bayera, 1888 [з оригінального дагеротипу 1844 р.]), Генрика Семирадського (фотоательє Jan Mieczkowski w Warszawie, [80–90 рр. XIX ст.]), Віктора Гюго (фотоательє P. Nadar, Paris, [70–80 рр. XIX ст.]) і багатьох інших, а також портрети представників знатних польських родів Дзедушицьких, Потоцьких, Сапег, Чарториських та ін. До збірки Оссолінеуму належали також фоторепродукції творів мистецтва, переважно польських художників, як-от: Юліуша Коссака, Яцека Мальчевського, Мечислава Райзнера та ін. Завдяки фонду фотографій Оссолінеуму Відділення має велику за обсягом збірку видів міст та місцевостей Європи: Берліна, Варшави, Гданська, Кракова, Лондона, Львова, Неаполя, Рима, Флоренції та ін. Дуже цікавою й пізнавальною є збірка фотоматеріалів з етнографічної виставки в Тернополі 1887 р., зокрема колекція народного одягу, виконана фотографом Альфредом Сількевичем.

Фотографії експонатів з мистецьких колекцій відомих музеїв світу, які мають велику документальну цінність, належали колишньому Інституту класичної археології Університету Яна Казимира у Львові, а також були власністю Польського філологічного товариства у Львові. Це велика збірка мистецьких шедеврів з Народного та Національного музеїв у Неаполі, Національного музею у Версалі, Ватиканського музею в Римі, Пінакотеки у Венеції, Галереї Уфіці у Флоренції та ін.

У фонді фотографій Відділення зберігаються світлини всіх відомих фотоательє і фотомайстрів Галичини середини XIX — початку XX ст., серед яких визнані майстри фотосправи Теодозій (Теофіль) Багринович (ательє у Львові, в Чернівцях), Владислав Вибрановський (ательє Лісса і Вибрановський у Львові), Бернард Геннер (ательє у Перемишлі, Ярославі, Львові, Кракові), Юзеф (Якуб) Геннер (ательє у Львові), Софія і Рудольф Губери (ательє у Львові), Юліан Дуткевич (ательє у Станіславові, Коломиї, Львові), Юзеф Едер (ательє у Коломиї, Львові, Станіславові), Брунон Калішевський (ательє в Тернополі), Ян Кшановські (ательє в Тернополі, Львові, Чернівцях), Брати Кьоніг (ательє у Чернівцях), Давид Мазур (ательє у Львові), Едвард Тшемеський (ательє у Львові), Теодор Шайнок (ательє у Львові).

Крім фотографій, виконаних у фотоательє Галичини, є фотографії з ательє Києва (Г. Лазовський, Фр. де Мезер), Одеси (В. Чеховський), Кракова («Аделя», Б. Геннер, Й. Крігер, А. Шуберт), Варшави («Бернарді», Ст. Богацький, Т. Боретті, К. Брандель, «Конрад»), Відня («Адель», А. Дюнцер, Роза Єнік, Ательє Штраус) та інших міст. Понад тисячу фотографій належить видавцям Паулю Арндту та Вальтеру Амелюнгу, які зібрали важливий документальний фотоматеріал античних скульптур. Велика кількість фотографій з музейних експонатів виконана також видавцями Алінарі і Броджі.

Особливе місце у фонді фотографій займають збірки робіт відомих українських фотохудожників Юліана Дороша, який у 30-х рр. XX ст. був активним членом Українського Фотографічного Товариства, та Володимира Ольхом'яка. У збірці Ю. Дороша представлені краєзнавчі фотоматеріали і фотопортрети видатних українських діячів. Серед світлин В. Ольхом'яка переважають фоторепродукції творів українських художників 70–80 рр. XX ст.

Не меншої уваги заслуговують світлини ще одного майстра фотосправи Михайла Шалабавки (фотопортрети митрополита Андрея Шептицького, Олекси Новаківського, іконостас в с. Бориня та ін.).

Фонд постійно поповнюється новими надходженнями. На початку 1980-х рр. ЛНБ ім. В. Стефаника звернулася з листом до Львівської обласної організації Національної спілки художників України (тоді Львівська Організація Спілки Художників УРСР) та Львівської обласної організації спілки письменників України (тоді Львівська організація Спілки письменників УРСР) з проханням надіслати до її фондів фотографії членів спілок, у результаті чого Відділення поповнилося цінною добіркою фотографій сучасних митців та літераторів Львівщини. Фонд збагачувався також за рахунок дарунків фотохудожників (Ю. Дорош, В. Ольхом'як, Й. Зелений та ін.) та діячів науки й культури (Р. Лубківський, проф. В. Підляха, проф. О. Марков та ін.). Унікальну колекцію фотографій пам'ятників Т. Шевченкові з усіх областей України бібліотека придбала наприкінці 1960-х рр.

Значна частина фонду фотографій опрацьована у різний час, про що свідчать інвентарні книги: *Inwentarz fotografij I* (1-5190); *Inwentarz fotografij II* (5191-12923); Інвентарна книга № 3: *Фото (14343-22747)*. Фотографії присвоювався порядковий номер і визначався формат (наприклад, 21461/II). Ці інвентарні книги містили такі поля: порядковий номер, предмет, формат/розмір, примітки. На основі інвентарних книг було створено підручний робочий каталог, який може служити лише основою для створення необхідного наукового каталогу.

З 1953 р. у Відділення почали надходити фотографії з відділу опрацювання, про що свідчать записи у нових інвентарних книгах: *Книга учета. Фото. (1-164)*; *Инвентарная книга эстампов, фото, Гр., М. Гр. и репродукций для кабинета искусств б-ки АН УССР, начата в 1977 г. (Фото 165 — Фото 1664)*. Кожна одиниця збереження мала свій топографічний та інвентарний номери без зазначення формату, наприклад, *Фото 154*. Ці інвентарні книги містили такі поля: топографічний номер, інвентарний номер, автор/назва, місце видання, рік видання, кількість одиниць, розмір, ціна, примітки.

З 1968 р. велася інвентарна книга № 193, в якій записані інвентарні номери фотографій (0964101-0969100) із зазначенням предмета зображення: фотопортрети (0964101-0965100), фото-репродукції творів художників за алфавітом прізвищ художників (0965101-0968258) і фотографії місцевостей за алфавітом назв місцевостей (0968259-0969100). Починаючи з інвентарного номера 0965101, записи предмета зображення ведуться в алфавітному порядку.

З 1971 р. велася інвентарна книга № 244, у якій записані інвентарні номери фотографій: 1720001-1721394, із зазначенням предмета зображення: назви місцевостей в алфавітному порядку.

Отже, в усіх інвентарних книгах обов'язковими залишаються такі поля: топографічний номер, інвентарний номер (за наявності), автор зображення, предмет зображення, розмір/формат, примітки. Названі вище критерії є головними при описі кожної одиниці збереження, але характеристика фотографії потребує значно ширшого опису, в якому, крім названих головних критеріїв, мають бути вказані всі відомості про одиницю збереження.

Про важливість принципів і дотримання методики опису фотодокументів йдеться у статті «Розшифрування ранніх фотодокументів та їх описування в архівах і бібліотеках» О. Купчинського: «Описування фотодокументів повинно базуватися на аналізі їх змісту і форми. Втім, правильне описання завжди залежить від рівня виявлення найдостовірніших фактів для кожного фотодокумента чи тематично об'єднаної групи» [11, с. 21].

І. Цинковська та Г. Юхимець у роботі «Опис аркушевих образотворчих документів» (2000) подають головні принципи опису аркушевих образотворчих видань: «Опис усіх видів аркушевих образотворчих видань здійснюється за єдиним принципом, що задовольняє вимогам якнайповнішої та різнобічної характеристики окремого аркушевого образотворчого видання і може слугувати основою для детального вивчення фонду в цілому. Водночас кожний з видів має свою специфіку, що вносить певні корективи в принципи наведення певних відомостей у певних зонах та елементах бібліографічного опису.

Опис кожного окремого аркуша образотворчого видання автор опису здійснює безпосередньо за виданням *de visu*. Джерелом опису є відомості, наведені на аркуші, що описується, а за

необхідністю додаткові відомості можуть бути почерпнуті з довідкових видань, спеціальної літератури, інших наукових праць, архівів. За браком відомостей опис може бути доповнений на основі аналізу зображення та технічних особливостей аркуша.

Процес опису передбачає аналітичне вивчення аркуша, визначення необхідного набору елементів опису (стислого або розгорнутого) та вибір першого елементу бібліографічного опису з урахуванням особливостей виду видання і завдань наукового каталогу, що складається.

З метою посилення статусу охоронного опису вважаємо за доцільне у стислому описі наводити рукописні підписи, написи, печатки, клейма тощо» [24, с. 37].

Упорядкування і систематизація фонду фотографій вимагає чітко визначеного підходу й вибору критеріїв систематизації. Опираючись на міжнародну систему класифікації творів друку й документальних матеріалів — універсальну десяткову класифікацію (УДК), а також на попередній досвід роботи з опрацювання фотографій, фонд фотографій Відділення можна поділити на такі основні групи:

- Колекції (збірки, які подарували фотохудожники, діячі науки й культури та громадсько-політичні діячі);
- Фоторепродукції експонатів відомих музеїв світу;
- Фоторепродукції пам'яток архітектури, творів пластичного, декоративно-прикладного мистецтва, живописних та графічних творів України;
- Фоторепродукції пам'яток архітектури, творів пластичного, декоративно-прикладного мистецтва, живописних та графічних творів європейських художніх шкіл;
- Фотопортрети (груповий портрет, індивідуальний портрет);
- Види місцевостей (краєзнавство).

Кожна з названих груп потребує систематизації.

До групи «Колекції» належать, зокрема, фотоматеріали М. Грушевського, М. Жолтовського, О. Маркова, В. Подляхи, збірка світлин Ю. Дороша, фоторепродукції творів українських художників В. Ольхом'яка, фотозбірка Бадені, Розвадовських, Рутівських та інші.

У межах цієї групи виділяємо збірки фотохудожників, діячів науки й культури та громадсько-політичних діячів за алфавітом

прізвищ колекціонерів і здійснюємо опис кожної збірки згідно з систематизацією за предметом зображення:

- Фоторепродукції пам'яток архітектури, творів пластичного, декоративно-прикладного мистецтва, живописних і графічних творів;
- Фотопортрети (груповий портрет, індивідуальний портрет);
- Види місцевостей.

Групу «Фоторепродукції експонатів відомих музеїв світу» формують мистецькі колекції Народного та Національного музеїв у Неаполі, Національного музею у Версалі, Ватиканського музею в Римі, Пінакотеки у Венеції, Галереї Уффіці у Флоренції та ін. У межах цієї групи поділ здійснюється за алфавітом назв місцевостей, де знаходяться музеї, а музеї, колекції, збірки кожної місцевості поділяємо за алфавітом назв музеїв, колекцій, збірок.

Групу «Фоторепродукції пам'яток архітектури, творів пластичного, декоративно-прикладного мистецтва, живописних та графічних творів України» класифікуємо за алфавітом прізвищ художників, а в межах персоналій — за назвами творів.

Наступну групу «Фоторепродукції пам'яток архітектури, творів пластичного, декоративно-прикладного мистецтва, живописних та графічних творів європейських художніх шкіл» класифікуємо за алфавітом назв європейських художніх шкіл. У межах художньої школи — за алфавітом прізвищ художників, а в межах персоналій — за алфавітом назв творів.

Наступна група має назву «Фотопортрети (індивідуальний портрет, груповий портрет)». У межах групи — індивідуальний фотопортрет — виділяємо дві рубрики:

- діячі науки і культури, громадсько-політичні діячі;
- неідентифіковані особи.

У рубриці — діячі науки і культури, громадсько-політичні діячі — поділ здійснюється за алфавітом прізвищ діячів із зазначенням сфери діяльності.

У рубриці — неідентифіковані особи — виділяємо:

- чоловіки (службовці/ військові/ духовенство/ цивільні);
- жінки, панянки;
- діти (дошкільнята/ школярі).

У межах групи — груповий портрет — поділ здійснюється за алфавітом назв установ, навчальних закладів, громадських

організацій, товариств, спілок тощо при наявності їхніх назв. Групові фотопортрети, на яких не зазначено назви установи, навчального закладу, громадської організації та ін., виділяємо в окрему рубрику і здійснюємо ідентифікацію осіб, зображених на груповому портреті за порядком розташування, створюючи алфавітні картки на персоналії.

Остання група «Види місцевостей (краєзнавство)». Місцевості, які є територією сучасної України, класифікуємо за алфавітом назв місцевостей.

Далі поділяємо за предметом зображення:

- ландшафт;
- населений пункт: вулиця/ площа/ громадська споруда/ військова споруда /культова споруда/ міст/ монументи/ палаци, замки/ садово-паркове мистецтво.

Місцевості за межами України класифікуємо за алфавітом назв місцевостей. Далі поділяємо так само за предметом зображення:

- ландшафт;
- населений пункт: вулиця/ площа/ громадська споруда/ військова споруда/ культова споруда/ міст/ монументи/ палаци, замки/ садово-паркове мистецтво.

Оскільки при систематизації може виникнути повторення об'єкта зображення, наприклад, архітектурної пам'ятки в різних групах (зокрема, в групі «Колекції» і «Фоторепродукції пам'яток архітектури, творів пластичного, декоративно-прикладного мистецтва, живописних та графічних творів європейських художніх шкіл»), це буде враховано при створенні наукового каталогу за допомогою системи посилань.

Фотоматеріали, які зберігаються у відділенні «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, часто експонувалися на виставках у бібліотеці, як-от: «Зображення українських письменників у колекції фотографій відділу мистецтв» (1987), «Пам'ятники Тарасові Шевченку у фотографіях»: до 180-річчя від народження (1994), «Володимир Вуйцик — львівський мистецтвознавець» (2007), «Листопадовий зрив» (2008), «Юліуш Коссак. 185 років від народження» (2009). Фотоматеріали з фонду Відділення неодноразово були частиною виставок у Львівській галереї мистецтв, Національному музеї у Львові ім. Андрея

Шептицького, Літературно-меморіальному музеї Івана Франка у Львові, Музично-меморіальному музеї Соломії Крушельницької у Львові, Львівському обласному будинку вчителя.

Не дивлячись на те, що фонд фотографій ще неповністю опрацьований, у багатьох наукових дослідженнях та публікаціях згадується колекція фотографій Відділення. Окремі рідкісні фотографії описав у кількох статтях ще в 60-ті рр. О. Куш [12; 13]. Я. Янчак у статті «Збірка фотографій відділу мистецтва» [25] вперше аналізує фонд фотографій Відділення. Пізніше характеристику фонду фотографій дав С. Костюк у статті «Відділ мистецтва Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України» [7], а також «До історії відділу мистецтва ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України» [6]. Фотографіями з фонду Відділення Р. Пилипчук проілюстрував розділи про театр на західноукраїнських землях у двотомних нарисах «Український драматичний театр» [23]. Про роботу над цим виданням Р. Пилипчук згадує у своїй статті «До питання про іконографію українського театру ХІХ — початку ХХ ст.» [17]. Фотографії з фонду Відділення доповнили ґрунтовне наукове дослідження «Dawna fotografia lwowska, 1839–1939» [26], книгу І. Котлобулатової «Львів на фотографії, 1860–2006» [9], а також чисельні наукові публікації у театрознавчому журналі «Просценіум» (Львів). Стаття Р. Пилипчука «Становлення українського професіонального театру в Галичині (60-ті роки ХІХ ст.)» [18], яку впродовж 2001–2005 рр. публікував журнал, також проілюстрована фотографіями з фонду Відділення. Серед них — зображення акторів, драматургів та композиторів, які працювали для театру: Омелян і Теофіля Бачинські (2003, № 1 (5), С. 5), Михайло Вербицький (2003, № 2 (6), С. 5), Іван Гушалевич (2003, № 2 (6), С. 5), Богдан Дідицький (2004, № 1/2 (8/9), С. 15), Михайло Качковський (2002, № 3 (4), С. 3), Ксенофонт Климкович (2004, № 1/2 (8/9), С. 13), Михайло Куземський (2002, № 3 (4), С. 4), Іван Лавровський (2003, № 2 (6), С. 4), Іван Наумович (2003, № 2 (6), С. 2), Омелян Огоновський (2003, № 1 (5), С. 3), Александер Пуйлі-Менсдорф (2002, № 3 (4), С. 7), Павлин Свенціцький (2004, № 1/2 (8/9), С. 11), Володимир Шашкевич (2004, № 1/2 (8/9), С. 17). У статті Миколи Крупача «Кругом спостерігаю гру...» [10] вперше опубліковані фотографії актрис Наталі Дорошенко та Марії Морської, а стаття Світлани Максименко

«Справа його життя» [14] — проілюстрована фотографією Йосипа Стадника з фондів Відділення. У 2009 р. студія «Талан» випустила науково-популярний фільм про Львівську Політехніку, в якому також були використані фотоматеріали Відділення [16].

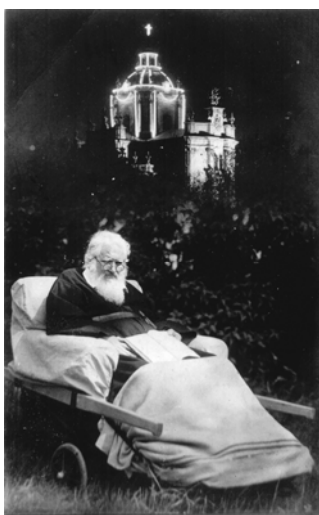
Фонд фотографій Відділення «Палац мистецтв імені Тетяни та Омеляна Антоновичів» Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника становить важливу документальну, мистецьку та інформаційну цінність. Наукове опрацювання фонду дасть можливість широко використовувати його для історичних, мистецтвознавчих, літературознавчих досліджень, укладання каталогів і покажчиків, організації виставок.

Народний одяг, район Мостиська. Етнографічна виставка в Тернополі 6 липня 1887 р. Fotog. Alfred Silkiewicz w Tarnopolu, [1887]

Українська делегація на VII міжнародному конгресі істориків у Варшаві 20-24.08.1933 р.: нижній ряд, зліва направо: о. Й. Скрутень, М. Кордуба, Д. Дорошенко; верхній ряд, зліва направо: М. Чубатий, В. Щербаківський, Я. Пастернак, І. Свенціцький.
Pracownia fotograficzna J. Rózewicz, Варшава, 1933 р.

Митрополит Андрей Шептицький. Фото М. Шалабавки, [1938]

Склад Народної Торгівлі в Самборі. Zakład artystyczno fotograficzny Elwira w Samborze, [поч. XX ст.]

1. *Балицький Ол.* Шляхом розвитку української фотографії / *Ол. Балицький* // *Світло й тінь* : журн. Укр. Фотограф. Т-ва у Львові та його філій. — 1933. — Чис. 1-2. — С. 4-6.
2. Большая советская энциклопедия. — М. : Сов. энцикл., 1956. — Т. 45. — С. 365-368.
3. Большая советская энциклопедия. — Изд. 3-е. — М. : Сов. энцикл., 1977. — Т. 27. — С. 576-580. — Стп. 1716-1727.
4. *Дорош Ю.* Творчість у фотомистецтві / *Ю. Дорош* // *Світло й тінь* : журн. Укр. Фотограф. Т-ва у Львові та його філій. — 1933. — Чис. 7-8. — С. 49-51.

5. Енциклопедія Українознавства : слов. частина / за ред. *В. Кубійовича*. — Перевид, в Україні. — Львів, 2000. — Т. 9. — С. 3523-3524. — Підп.: *Павловський В., Миколаєвич Р., Пежанський М.*
6. *Костюк С.* До історії відділу мистецтва ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України / *Степан Костюк* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника [зб. наук. пр.]. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 238-246.
7. *Костюк С. П.* Відділ мистецтва Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України / *С. П. Костюк* // Технічні вісті / Укр. інж. т-во у Львові. — 2003. — № 1/2. — С. 11-14.
8. *Костюк С. П.* У пам'яті народній : [Про колекцію фотографій пам'ятників Т.Г.Шевченкові у відділі мистецтв ЛНБ] / *С. П. Костюк* // Вільна Україна. — 1989. — 23 лют.
9. *Котлобулатова І.* Львів на фотографії, 1860-2006 / *Ірина Котлобулатова*. — Львів : Центр Європи, 2006. — 312 с. : іл. — Тит. арк. укр. і пол. мовами.
10. *Крупач М.* Кругом спостерігаю гру... / *Микола Крупач* // Просценіум : театрозн. журн. — 2001. — № 1. — С. 14-19.
11. *Купчинський О. А.* Розшифрування ранніх фотодокументів та їх описування в архівах і бібліотеках / *О. А. Купчинський* // Архіви України. — 1978. — № 6. — С. 20-23.
12. *Куц О.* Рідкісні фотографії Віктора Гюго / *О. Куц* // Сільські вісті. — 1966. — 7 груд. ; Вісті з України. — 1966. — № 50.
13. *Куц О.* Цінні фотодокументи / *О. Куц* // Вільна Україна. — 1964. — 11 верес.
14. *Максименко С.* Справа його життя / *Світлана Максименко* // Просценіум : театрозн. журн. — 2001. — № 1. — С. 20-25.
15. *Малый энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон*. — СПб, 1909. — Т. 2. — С. 1906-1907.
16. *Моя Політехніка = My Lviv Polytechnic University = Meine Universität "Lvivska Polytechnika"* : [відеозапис] / ідея проекту *Юрія Бобала* ; сценарій і режисура *Люби Сорокіної* ; асист. реж. *Ірина Баранич* ; зйомки: *Олександр Поздняков, Стас Безгінський, Юрій Рура* ; монтаж *Андрія Перуна* ; комп. графіка *Юрія Шпіцера* ; текст читають: *Олександр Кузьменко, Люба Сорокіна* ; літ. ред. *Маріанни Кіяновської* ; наук. консульт: *Олександр Шишка, Іван Сварник* ; пер. нім.: *Володимир Задорожний, Мирослава Весна* ; пер. англ.: *Олександра Гасько, Інеса Байбакова, Мирослав Федоришин* ; дизайн: *Віктор Штець, Ярослав Ракочий* ; куратор проекту *Лілія Жук*. — Львів : Студія Талан, 2009. — 1 електрон. опт. диск (DVD-Video) (60 хв.) : звук., кольор. — Мовні версії : укр., англ., нім.

17. *Пилипчук Р.* До питання про іконографію українського театру ХІХ — початку ХХ ст. / *Ростислав Пилипчук* // Буття в мистецтві: зб. наук. пр. і матеріалів на пошану Степана Костюка з нагоди 80-річчя. — Львів, 2007. — С. 396-399.
18. *Пилипчук Р.* Становлення українського професіонального театру в Галичині (60-і роки ХІХ ст.) / *Ростислав Пилипчук* // Просценіум : театрозн. журн. — 2001. — № 1. — С. 7-11; 2002. — № 1 (2). — С. 9-12; 2002. — № 2 (3). — С. 3-7; 2002. — № 3 (4). — С. 3-9; 2003. — № 1(5). — С. 3-8; 2003. — № 2 (6). — С. 2-8; 2003. — № 3 (7). — С. 4-10; 2004. — № 1-2 (8-9). — С. 11-19; 2005. — № 1-2 (11-12). — С. 4-11; 2005. — № 3 (13). — С. 3-10; 2006. — № 1 (14). — С. 3-11.
19. *Пилип'юк В.* Українська художня фотографія: етапи становлення та мистецькі засади розвитку: навч. посібн. / *Василь Пилип'юк*; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. — Львів : Світ, 2007. — 176 с.
20. *Поллак П.* Из истории фотографии / *Питер Поллак* / пер. с англ. *В. Федорова*. — М. : Планета, 1985. — 176 с. : ил.
21. Советский энциклопедический словарь. — М. : Сов. энцикл., 1982. — С. 1438.
22. Українська радянська енциклопедія. — 2-ге вид. — Київ : Гол. ред. укр. рад. енцикл., 1985. — Т. 12. — С. 31-32.
23. Український драматичний театр: нариси історії : у 2 т. / Ін-т мистецтвозн., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського; [відп. ред. *М. Т. Рильський*; редкол. *Ю. М. Бобошко* та ін.]. — Т. 1 : Дожовтневий період. — Київ : Наук. думка, 1967. — 520 с. : іл. — С. 282-312: *Пилипчук Р.* Театр на західноукраїнських землях [ІІ пол. ХІХ ст.]; С. 414-441: *Пилипчук Р.* Театр на західноукраїнських землях [кінця ХІХ — поч. ХХ ст.]
24. *Цинковська І. І.* Опис аркушевих образотворчих документів / *І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець*; НБУВ. — Київ, 2000. — 71 с.
25. *Янчак Я. В.* Збірка фотографій відділу мистецтва / *Я. В. Янчак* // Скарбниця знань : темат. зб. наук. пр. / АН УРСР, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка. — Львів, 1972. — С. 87-91.
26. Dawna fotografia lwowska, 1839–1939 : praca zbiorowa / redakcja naukowa : *Aleksander Żakowicz*. — Lwów : Centrum Europy, 2004. — 368 s. : il.
27. *Żakowicz A.* Fotografia galicyjska do roku 1918. Fotografowie Galicji, Tatr oraz Księstwa Cieszyńskiego: zestawienie nazw zakładów i nazwisk fotografów do roku 1918 / *Żakowicz Aleksander* i współpracownicy. — Częstochowa–Katowice–Lwów : Centrum Europy, 2008. — 177 s.